

KATSAUKSET

Muistuma koulutuksen merkityksiä koskeneesta tutkimuksesta

Ari Antikainen

Eräänä päivänä eläkeläistutkija herää siihen, ettei hän pystykään kirjoittamaan uutta tietoa ja tulkintaa sisältävää artikkelia. Mitä silloin voi vielä tehdä? Muistella menneitä tekemisiä. Tässä muistelen, miten ryhmä sosiologeja tutki koulutuksen merkitystä suomalaisille (Antikainen ym. 1999).

Elämäntutkimusten ja elämäntutkimusten tutkiminen on yksi hyvä tapa tarkastella kasvatussociologisessa ja sosioliteettisessä tutkimuksessa kasvatukseen liittyviä prosesseja ja vaikutuksia yhteiskunnassa. Näin ei kuitenkaan ole ollut (Antikainen 2003). Elämäntutkimus kyllä alkoi jo 1900-luvun alussa erityisesti puolalaisen kasvatussociologian pioneerin Florian Znanieckin toimesta, mutta säilyi hyvin vähäisenä aina 1980-luvulle saakka. Myöhäismodernin yhteiskunnan ja tieteellisen kulttuurin muutos teki 1980-luvulta alkaen tilaa elämäntutkimukselle. Elämäntutkimus (*life course*), elämäntutkimuksen (*life history*) ja elinikäisen oppimisen käsitteet rakensivat laajenevaa tutkimusala. Tälle perustalle syntyi mm. koulutuksen ja oppimisen merkitystä erilaisille suomalaisille käsittelevä tutkimus *Oppiminen ja elämäntutkimus* (Antikainen & Huotelin 1996). Siinäkin keskeisessä asemassa oli sosiologisten sukupolvien tutkimus, kuten erityisesti suomalaisessa sosiologistutkimuksessa yleensä, mutta myös kulttuurinen tausta, identiteetti ja merkittävät oppimiskokemukset olivat vahvasti mukana.

Tutkimuskohteemme olivat koulutuksen ja oppimisen merkitys ihmisten arkielämässä ja elämäntutkimuksessa. Koulutus nähtiin siis osana kulttuuria ja kulttuuri merkitysjärjestelmänä toimijoiden ja rakenteiden kesken. Oli luonteva valita metodiksi elämäntutkimus. Kolme tutkijaa keräsi erilaisten suomalaisten elämäntutkimuksia (n=40, n. 3000 sivua) ja jatkoi niiden analyysia teemahaastattelujen ja omien avainkäsitteidensä valossa. Juha Kauppila (1996) tutki, miten suomalaiset käyttävät koulutusta elämäntutkimuksen rakentamiseen. Jarmo Houtsosen (1996) näkökulma oli, mitä koulutus ja koulukokemukset merkitsevät identiteetin tuottamisessa ja muodostamisessa. Minä (1996) yritin tutkia, millaisia merkittäviä oppimiskokemuksia ihmisillä on ja missä ympäristössä ja tilanteessa ne ovat syntyneet. Tämä oli meidän sosiologisten tapa jäsentää analyysia käsitteellisen avulla.

Laajemman raportin ohella pyrimme kiteyttämään tuloksemme ja tulkintamme lyhyeen lausumaan. Juha Kauppila kiteytti keskeisen tuloksensa seuraavasti: ”Koulutuksen merkitys on muuttunut vanhimman sukupolven ihanteesta nuorimman sukupolven itsestään selvydeksi”. Jarmo Houtsosen esitti valitsemansa keskeisen tuloksentensa seuraavana lausumana: ”Koulutus tarjoaa resursseja elämäntutkimuksen rakentamiseen, mutta samalla sen tuottamat

kiteytyneet identiteetit voivat vaikeuttaa uuden oppimista.” Minun lausumani kuului puolestaan: ”Kaikkien ihmisten elämäkertoissa on merkittäviä oppimiskokemuksia. Riskiyhteiskunnassa ne pitävät elinikäisen oppimisen ilolla tai tuskalla käynnissä.”

Mari Käyhkö ja Päivi Tuupanen (1996) tutkivat omassa tutkimuksessaan työläistaustaisia tyttöjä (n=20) ja päätyivät korostamaan sukupuolen merkitystä seuraavasti: ”Tyttöjen halu koulutuksen kautta toteuttaa itseään – ammattikoululaisilla käsillä tekemisenä ja korkeakouluopiskelijoilla itsensä sivistämisenä – oli vastakkainen poikien välineelliselle orientaatiolle.” Katja Komonen (1999) tutki taas ammattikouluopinnot keskeyttäneitä mutta kouluun sittemmin palanneita nuoria (n=34). Hänen lausumansa oli seuraava: ”Ammattikoulun keskeyttäminen ei merkitse koulutuksen keskeyttämistä. Opintojen pariin voidaan ”toisena mahdollisuutena” palata vielä pitkienkin taukojen jälkeen.”

Lisäksi tutkimme vielä yhden kunnan asukkaita ja opettajia. Tutkijamme ja tutkimuksemme siis täydensivät kokonaisuutta. Koulunkäyntiä ja erityisesti moraalien opettamista ja oppimista tutkinut Leena Koski (Koski 1998; Koski & Paju 1998) kiteytti tulokset seuraavaan lausumaan: ”Moraalinen legitimaatioperusta tällä vuosisadalla on muuttunut jumalallisen harmonian ideaalista sosiaalisen harmonian ideaaliin – ihanne toteutuvaisesta ja vanhempiin kunnioittavasta lapsesta ystäviin ja iloiseen yhdessäoloon.”

Toivon että nämä lyhyet lausumat johtavat tutkimuksistamme kiinnostuneet niiden jäljille. Koulutuksen sosiaaliset merkitykset luokittelimme lopuksi seuraaviin pyrkien sillä tavoin esittämään erään tiivistelmän tutkimuksistamme: 1. koulutus resurssina. 2. koulutus statuksena. 3. koulutus yhdenmukaisuuden tuottajana ja 4. koulutus yksilöllistymisenä. Tuloksista keskustelimme Pierre Bourdieun pääomakäsitteiden ja Erik Allardtin hyvinvointikäsitteiden valossa. Korostimme että koulutuksella ja oppimisella on monia merkityksiä, eikä luettelomme, kuten ei mikään luettelo, ole siten täydellinen. Tämäkin johti kyllä tulostemme soveltamiseen oppimisyhteiskunnan käsitteen ja toteutumisen tarkasteluun.

Vielä aivan lopuksi nostan muutaman seikan esille elämäkerta- ja muistitietotutkimuksen muotoutumisesta suomalaisessa kasvatussosiologisessa ja sosiaalitieteellisessä kasvatuksen tutkimuksessa ja tulevaisuudesta sellaisena kuin minä tämän nyt näen. Minulla oli ilo toimittaa äskettäin ilmestyneen kansainvälisen käsikirjan *The Routledge International Handbook on Narrative and Life History* (Goodson ym. 2016) sosiologian ja metodologian osasto. Siinä Deborah Kalekin-Fishman (2016) katsoo, että tulevaisuuden yhteiskunnassa yhteiskuntatutkimukselta odotetaan aiempaa suurempaa avoimuutta ja saatavuutta narratiivisen ja elämänhistoriallisen tutkimuksen tapaan. Eletyn totuuden tai elämismailman etsinnässä tutkijan ja tutkittavien vuorovaikutus on hänen mukaansa tutkimuksen kulmakivi. Marianne Horsdal (2016) kertoo, että hän on saanut oppinsa tutkijoiden ja kirjallisuuden ohella tutkittaviltaan. Tämän kokemuksen monet tutkijat varmaan jakavat. Irina Siouti (2016) osoittaa, että elämäkerrallinen ja elämänhistoriallinen lähestymistapa on erinomainen avara tapa tutkia transnationaalisen siirtolaisuuden rakentumista ja luonnetta. Tämä on luettavissa myös suomalaisesta siirtolaisuus- ja pakolaisuustutkimuksesta (esim. Petri Hautaniemen 2004 somalinuoria koskevasta väitöskirjasta).

Digitalisointikin voi tarjota taitavalle ja mielikuvitusta omaavalle tutkijalle mahdollisuuksia. Entinen kollegani ja nykyinen Turun yliopiston tietojenkäsittelytieteen professori Erkki Sutinen on keskittynyt vuorovaikutusmuotoiluun. Hän kuvailee sitä sillanrakennukseksi ihmisten välillä. Esimerkkinä hän esittää elämäntarinaansa kokoavan isoäidin ja digitaalisen esitystavan osaavan pojanpojan. *Helsingin Sanomissa* (Lehtinen 2017) Sutisen hankkeita kutsutaan ”hullunrohkeiksi”. Sellaisia tarvitsemme.

Elämäkertatutkimuksen jatkuvuutta ei kukaan voine epäillä, mutta niin elämäkertojen kuin niiden tutkimuksen tulevaisuus on todennäköisesti nykyisyyttä monimuotoisempi.

Elämäkertojen voimakkaan kasvun niin julkaisuina kuin harrastajakirjoittajapiirien tuotoksina olemme jo kokeneet. Voisiko tästä kehityksestä nousta myös yhteiskuntaa uudistava liike?

Kirjallisuus

- Antikainen, Ari. 1996. Merkittävät oppimiskokemukset ja valtautuminen. Teoksessa Antikainen, Ari & Huotelin, Hannu (toim.), *Oppiminen ja elämänhistoria*. Helsinki: Kansanvalistusseura & Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura.
- Antikainen, Ari 2003. Miksi ei elämäkertametodia? Kasvatussosiologian kolme vaihetta. *Kasvatus* 34 (5), 448–456.
- Antikainen, Ari, Houtsonen, Jarmo, Kauppila, Juha, Komonen, Katja, Koski, Leena & Käyhkö, Mari 1999. Construction of Identity and Culture through Education. *International Journal of Contemporary Sociology* 36 (2), 204–228.
- Antikainen, Ari & Huotelin, Hannu (toim.) 1996. *Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37.vuosikirja*. Helsinki: Kansanvalistusseura & Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 251–296.
- Goodson, Ivor, Antikainen, Ari, Sikes, Pat & Andrews, Molly (eds.) 2016. *The Routledge International Handbook on Narrative and Life History*. London & New York: Routledge, Taylor and Francis Group.
- Hautaniemi, Petri 2004. *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 41.
- Horsdal, Marianne 2016. The narrative interview. Teoksessa Goodson, Ivor, Antikainen, Ari, Sikes, Pat & Andrews, Molly (eds.), *The Routledge International Handbook on Narrative and Life History*. London & New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 260–269.
- Kalekin-Fishman, Devorah 2016. The quest for lived truths: Modifying methodology. Teoksessa Goodson, Ivor, Antikainen, Ari, Sikes, Pat & Andrews, Molly (eds.), *The Routledge International Handbook on Narrative and Life History*. London & New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 144–155.
- Houtsonen, Jarmo 1996. Koulutusidentiteetin kulttuurisen rakentumisen ainekset: Identiteettien tyypittelyt ja elämäkerralliset teemat. Teoksessa Antikainen, Ari & Huotelin, Hannu (toim.), *Oppiminen ja elämänhistoria*. Helsinki: Kansanvalistusseura & Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 199–216.
- Kauppila, Juha. 1996. Koulutus elämänkulun rakentajana. Teoksessa Antikainen, Ari & Huotelin, Hannu (toim.), *Oppiminen ja elämänhistoria*. Helsinki: Kansanvalistusseura & Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 45–108.
- Komonen, Katja 1999. Valintoja vai ajautumista? Ammattikouluopinnot keskeyttäneiden nuorten koulutuspolut. Teoksessa Tolonen, Tarja (toim.), *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino, 247–266.
- Koski, Leena 1998. From God to Friendship: The Changing Moral Orders of Educational Stories in Finnish ABC Books. Teoksessa Kalekin-Fishman, Devorah (ed.), *Designs of Alienation. Exploring Diverse Realities*. Jyväskylä: SoPhi, 33–52.
- Koski, Leena. & Paju, Petri 1998. Yksilöllisen moraalin paradoksi opetus suunnitelmassa. *Nuorisotutkimus* 16 (4), 3–13.
- Käyhkö, Mari & Tuupanen, Päivi 1996. Työläisperheestä opintielle – reproduktion ilmeneminen nuorten arkielämässä. Teoksessa Antikainen, Ari & Huotelin, Hannu (toim.),

Oppiminen ja elämänhistoria. Helsinki: Kansanvalistusseura & Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 109–158.

Lehtinen, Toni 2017. Suomalaisprofessorilla on rohkea suunnitelma. *Helsingin Sanomat*, Kotimaa 23.4.2017.

Siouti, Irina 2016. Biography as a theoretical and methodological key concept. Teoksessa Goodson, Ivor, Antikainen, Ari, Sikes, Pat & Andrews, Molly (eds.), *The Routledge International Handbook on Narrative and Life History*. London & New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 179–189.

Ari Antikainen, Itä-Suomen yliopiston kasvatussosiologian emeritusprofessori.